

pleegbaar op: <http://nederl.blogspot.be/2014/09/nederlands-voor-taalhelden-een-gemiste.html>.

Venstermans, T. & F. Daems (2004). 'Spellingonderwijs: spellen om te schrijven en gelezen te worden'. In: F. Daems e.a. (red.). *Taal verwerven op school. Taal didactiek voor basisonderwijs en eerste graad secundair*. Leuven/Voorburg: Acco, p. 155-188.

Ronde 6

Jeroen Steenbakkers
Ludgercollege, Doetinchem
Contact: j.steenbakkers@ludgercollege.nl
www.dedact.nl

Het diploma voor de werkwoordspelling

1. Inleiding

Veel middelbare scholieren worstelen met werkwoordspelling. Deze leerlingen hebben vaak wel veel kennis in hun hoofd zitten, maar die kennis is onvolledig, onjuist of warzig. Ze vinden werkwoordspelling 'stom' en ze zijn ervan overtuigd dat ze er 'niet goed' in zijn. Andere leerlingen beheersen de werkwoordspelling al heel snel. Het is een hele kunst om al die leerlingen vanaf de brugklas optimaal te begeleiden.

Er zijn drie problemen bij de werkwoordspelling. Het eerste is vakinhoudelijk: ons aanbod veroorzaakt onnodige verwarring bij leerlingen. Het tweede is pedagogisch: veel leerlingen die de regels wel beheersen, missen bij 'gewoon schrijfwerk' de toewijding om hun kennis zorgvuldig te gebruiken. Zo erodeert hun kennis. Ons antwoord daarop is vaak niet adequaat. Het derde probleem is didactisch: werkwoordspellingsoefeningen zijn saai en eenvormig. *Het diploma voor de werkwoordspelling* zoekt oplossingen voor die problemen. De methode is het resultaat van twaalf jaar experimenteren in de klas en het bijstellen van mijn experimenten na feedback van collega's en leerlingen. Inmiddels is deze spellingmethode voor uitgever Dedact gedigitaliseerd, zodat ook andere scholen ermee kunnen gaan werken.

2. Van verwarring naar afstemming

De verwarring ontstaat vaak op de basisschool. Bij 'Taal' maken leerlingen een begin met 'grammatica' en 'werkwoordspelling'. Ze leren over 'werkwoorden' en 'de per-

soonsvorm'. De persoonsvorm vind je door de zin vragend te maken. Dat is geen probleem, want alle zinnen die ze zullen gaan ontleden hebben één persoonsvorm. Zelf produceren ze echter allerlei soorten zinnen: enkelvoudige zinnen, maar ook zinnen met twee of meer persoonsvormen. Hun kennis is onvolledig en in de praktijk weinig bruikbaar. "Bij de zevende opdracht komt er opeens nog iemand in het spel die alles *veranderd", schrijft een leerling. Zijn grammaticale kennis werkt de fout in de hand: 'komt' is immers, bij zijn beste weten, de enige persoonsvorm.

(Onderbouw)leerlingen weten te weinig van 'onderwerp' en 'persoonsvorm' om werkwoorden goed te kunnen spellen. Tegelijkertijd hebben ze te veel spellingregels in hun hoofd, want al in groep acht leren ze het complete regelsysteem: 'persoonsvorm', 'infinitief', 'voltooid en onvoltooid deelwoord' en 'bijvoeglijk gebruikt werkwoord'. Leerlingen leren te veel over werkwoordsvormen die ze de komende jaren nooit fout zullen schrijven en te weinig over de vormen die ze steeds weer fout gaan schrijven. Dat helpt niet, allereerst omdat we een gat creëren tussen schoolkennis en praktijk. "Toen de (verbranden) broodjes op tafel werden gezet, begon mijn zusje te lachen". Zet deze zin in een toets 'werkwoordspelling' en veel (onderbouw)leerlingen schrijven **verbrandde(n)*. In de praktijk zullen ze die fout (vrijwel) nooit maken. In de tien jaar dat ik werkwoordfouten analyseer en noteer, ben ik die fout twee keer tegengekomen. Het bijvoeglijk gebruikt werkwoord gaat zelden fout, omdat leerlingen die constructie maar zelden gebruiken. Als ze dat wel doen, dan passen ze er de regels van de persoonsvorm waarschijnlijk niet op toe. **Verbrandde broodjes* is een onnatuurlijke fout die we oproepen door die in een toets 'werkwoordspelling' op te nemen. Zo maken we de werkwoordspelling moeilijk en verwarrend. Later compenseren we dat vaak door de norm naar beneden bij te stellen. In de onderbouw bijvoorbeeld twintig items en 'acht fouten een zes'. Bij een dergelijke norm wordt het lastig om te bepalen wat de leerling wel en niet kan. Een leerling kan zich dan door de werkwoordspelling heen 'rommelen'. Hij haalt een vijf of zes met behulp van halfbegrepen kennis en trucjes: "als een werkwoord met *ge-* begint, schrijf ik altijd een *-d*". Bij de werkwoordspelling hebben leerlingen niet veel kennis van weinig nodig, maar weinig kennis van veel. Even belangrijk: leerlingen moeten spellingsbewustzijn ontwikkelen en een houding van toewijding. Een hoge norm is bevorderend voor beide.

3. Het diploma in de praktijk

Het diploma voor de werkwoordspelling is een digitale methode met diagnostische toetsen, toetsen, uitleg en veel verschillende oefeningen. Leerlingen oefenen gepersonaliseerd: de computer stelt oefeningen samen die aangepast zijn aan de fouten die ze gemaakt hebben. Ze trainen naar diploma A (onderbouw) en B (middenbouw) toe. Diploma C is extra, voor de groep leerlingen die veel meer kan én wil.

Een digitale methode kan de rol van de docent marginaliseren, maar dat is niet de bedoeling. De rol van de docent is cruciaal in de eerste fase en bij het begeleiden van leerlingen die moeite hebben met de regels of problemen hebben met motivatie.

Voordat brugklassers zelfstandig aan de slag kunnen met werkwoordspelling, hebben ze diepgaande grammaticale kennis nodig. We onderschatten hoe lastig het is voor leerlingen om ‘onderwerpen’ en ‘persoonsvormen’ te herkennen in samengestelde zinnen. Ook congruentiefouten komen in de schrijfp praktijk van leerlingen relatief veel voor, vooral bij persoonsvormen in de verleden tijd. In mijn (havo- en vwo-) brugklassen sta ik de eerste weken bij grammatica langdurig stil bij ‘werkwoorden’, ‘persoonsvormen’ en ‘onderwerpen’. Leerlingen leren dat een zin één, twee of wel vijf persoonsvormen kan hebben. Ze ervaren dat het bij samengestelde zinnen niet helpt om een zin vragend te maken. Ze gaan zien dat in een enkelvoudige zin ‘onderwerp’ en ‘persoonsvorm’ (vrijwel) altijd naast elkaar staan, maar in een samengestelde zin niet. Ze leren hoe onderwerp en persoonsvorm zich tot elkaar verhouden. Ze gaan zoveel mogelijk persoonsvormen halen uit de eerste bladzijde van een jeugdroman. En ik laat zien dat ze ook in eigen schrijfwerk verschillende zinnen produceren: ‘elliptisch’, ‘enkelvoudig’, ‘samengesteld’...

Na de grammaticalesen breng ik werkwoordspelling ter sprake. Eerst ga ik met mijn leerlingen in gesprek: ben je er goed in, of juist niet? Vind je kennis van werkwoordspelling zinvol? Vinden bovenbouwleraren, vervolgoopleidingen, werkgevers... het belangrijk dat je de werkwoordspelling beheerst? Ik laat leerlingen ervaren dat de spellingscontrole heel goed is in moeilijke woorden (*yoghurt*), maar niet zo goed in werkwoordspelling. Ik leg uit dat we van alle woorden een ‘woordbeeld’ in ons hoofd vormen, en dat het daarom lastig kan zijn om gebeurt met een *-t* te schrijven (omdat je woordbeeld waarschijnlijk een *-d* zegt). Leerlingen halen voorkennis op van de basisschool, en stellen die zo nodig bij. We blijven, kortom, lang in de ‘vrije ruimte’, nog zonder cijfers en invuloefeningen. Een ruimte waarin de werkwoordspelling interessant en nog niet problematisch is. Ik zorg dat ze goed zijn toegerust, zodat ze in de fase erna effectief kunnen gaan trainen.

Daarna leg ik uit hoe het diploma voor de werkwoordspelling in elkaar zit. Ik vergelijk het met het zwemdiploma en het rijbewijs: je kunt het heel snel halen of er heel lang over doen, afhankelijk van je talent, concentratievermogen en motivatie. Ik laat zien wat de eisen zijn. Voor diploma-A zijn dat drie verschillende opdrachten:

1. het invullen van tien werkwoordrijtjes (basisschoolkennis, leerbaar);
2. het herkennen van werkwoordtypen en onderwerpen (hebben ze gehad bij grammatica);
3. een grotere invuloefening, waarbij alles tegelijkertijd moet worden toegepast: 24 werkwoorden, ‘vier fouten een zes’.

Vervolgens gaan ze achter de computer om een eerste diagnostische toets voor diploma-A te maken. Opbouw en eisen zijn precies dezelfde als die van de echte toets.

In een vwo-klas scoren doorgaans een paar leerlingen zonder oefenen voldoende voor de diagnostische toets. Zij mogen de week erna al meteen op voor de echte toets! Als ze die test ook doorstaan, hebben ze het diploma al bij aanvang binnen en hoeven ze het hele jaar geen werkwoordspelling meer te doen. Tenzij ze in hun gewone werk te veel werkwoordsfouten maken natuurlijk. Dan volgt een herkeuring, waarbij wordt nagegaan of de leerling het niet meer kan, dan wel of hij zijn kennis niet toepast. De vervolgstap hangt daarvan af. En mocht een enthousiaste leerling alvast aan de slag gaan met diploma-B (eind klas 3), dan houd ik hem niet tegen.

Verreweg de meeste leerlingen halen de norm van de diagnostische toets de eerste keer nog niet: ze hebben nog niet geoefend. Na een foutenanalyse gaan ze aan de slag, soms in de les en veelal thuis. Ze trainen gepersonaliseerd naar het niveau van diploma-A toe. Die norm is vooraf duidelijk en blijft steeds in beeld. Het is een logische norm die ik aan hen heb verantwoord. Diploma-A betekent dat je in gewoon schrijfwerk de werkwoorden foutloos kunt schrijven, tenminste, als je je kennis toepast. De oefenzinnen en werkwoorden zijn dus ook afgestemd op de fouten die leerlingen zelf maken.

Ik neem in de brugklas op drie momenten, in elke periode, een diagnostische toets af. In periode een en twee mogen alleen de leerlingen die voldoende scoren voor de diagnostische toets de week erna op voor de echte toets. Zij moeten bij de echte toets weer voldoende scoren; zo niet, dan trainen ze verder. Een leerling die in periode een of twee het diploma haalt, heeft alvast een mooi cijfer binnen dat gaat meetellen in de derde (laatste) periode van het jaar. In de laatste periode worden alle cijfers verrekend, ook van degenen die onvoldoende scoren. Een enkele leerling zal het diploma in de brugklas niet halen, ook niet na hard werken. Die leerling kan deelscores halen voor leerbare en trainbare onderdelen: de werkwoordrijtjes en het herkennen van werkwoordsvormen. De maximumscore daarvoor is een 5.5. Leerlingen die al snel hun diploma hebben, mogen coach worden van een leerling die zijn diploma nog niet heeft. Haalt de gecoachte zijn diploma, dan krijgt de coach er een punt bij.

Met deze aanpak heb ik voor de werkwoordspelling een leerveld ontwikkeld met heldere einddoelen en duidelijke afspraken. Een diploma geeft rechten en plichten. Het recht is om iets wat je al kunt niet nog een keer te hoeven leren; de plicht is dat je het geleerde toepast en zo nodig laat zien dat je het nog beheerst. Ik zou het fantastisch vinden als dit leerveld in groep zeven begint en eindigt bij de vervolgopleidingen. Ik zie voor me dat een mbo-leerling een eerste spellingsles binnenkomt en zegt: "Mevrouw, laat die werkwoordspelling maar, ik zit al op het niveau van diploma-B...". Of dat een leerling die naar de pabo gaat, alvast in havo-5 gaat trainen voor diploma-C. En dat de pabo- en mbo-docenten vervolgens een digitale diagnostische toets afnemen. Want een leerling die kennis heeft verworven, kunnen we daarin maximaal serieus nemen, zodat die leerling zichzelf en ons vak maximaal serieus kan nemen.